

УДК 316.346-053.6(47+57)(470+571)

Сузана Марковић-Крстић

Филозофски факултет

Ниш

КОНСТИТУИСАЊЕ И РАЗВОЈ СОЦИОЛОГИЈЕ ОМЛАДИНЕ У СССР-у И РУСИЈИ*

Резиме

У раду је приказана „историја“ теоријских и емпиријских покушаја да се недовољно познато друштвено биће омладине све више и потпуније сазнаје. То се делом, постиже преко развоја социологије омладине, научне дисциплине која проучава омладину као специфичну социјално-демографску групу, особености социјализације и васпитања младих људи, процес преношења знања и искуства са старијих на млађа поколења, начин живота, формирање животних аспирација и вредносних оријентација омладине. Социологија омладине различитим теоријско-методолошким приступима настоји да утврди основне факторе који одређују улогу омладине, положај и односе у друштву. Поред тога, постоји интересовање друштва у целини за проблеме омладине, јер је омладина један од основних покретача свеукупног друштвеног развоја.

Кључне речи: омладина, социологија омладине, социјализација, криза идентитета, јуvenusологија.

Омладина као предмет научног проучавања

Социјални статус и улога омладине зависе од карактера друштва, успостављених друштвених односа и конкретне историјске ситуације. Брзе и дубоке промене у савременом друштву поставиле су на нов начин питање омладине. Друштвене науке и друштвена пракса покушавају да то питање реше.

Досадашња проучавања друштвеног положаја омладине показала су да се млади људи налазе у специфичном, социјално зависном положају. Економска зависност младих и подређеност у односу на родитеље онемогућава њихово равноправно учешће у свету одраслих. Стога је истраживање основних одредница социјалних и материјалних услова живота омладине од велике важности.

Социјални статус родитеља двоструко је значајан за омладину. Од њега зависе могућности адекватног и дуготрајног школовања омладине – припрема за лични жељени положај, а с друге стране, уколико се он не постигне, помаже да се лакше подноси постојећи. Наиме, од социо-економског

* Рад са пројекта *Култура мира, идентитет и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције* (149014Д), који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, а финансира Министарство науке Републике Србије.

статуса родитеља у великој мери зависи „трајање младости и припремање за живот” младих.

Омладина је хетерогена друштвена група, па се на њу преносе и у њој се преламају диференцијације које постоје у глобалном друштву. Неједнакости почињу рођењем у одређеној средини, у породицама које припадају различитим друштвеним слојевима (по материјалном положају, образовању, друштвеној моћи). Да ли ће се овај неједнаки старт неутралисати деловањем чинилаца који имају изједначавајућу функцију у предшколском добу и у току школовања, зависи од става друштва према том проблему, средстава која се за ову сврху издвајају и начина на који се користе.

Друга половина седме деценије двадесетог века памти се, поред осталог, по сукобу два света вредности. Омладина је на светску позорницу изнела алтернативу друштвеног живота која је „шокирале свет“ и остала без ослонца, јер је настала из протеста против потрошачког начина живота и ограничавања људи тадашњим крутим оквирима бирократски организованог друштва.

Омладина као „жртва“ дуготрајне светске кризе на различите начине данас реагује на своје и друштвено стање (делинквентним и криминогеним понашањем, повећаном конзервативношћу, укључивањем у разне друштвене покрете, равнодушношћу према активностима политичких организација и слично). Резултат настојања да омладина постане предмет социолошког проучавања је конституисање социологије омладине, социолошке науке која проучава омладину као социјалну категорију, особености социјализације и васпитања младих поколења, процес преношења знања и искуства са старијих на млађа поколења, особености начина живота омладине, формирање њихових животних аспирација и вредносних оријентација, социјалну мобилност, испуњавање социјалних улога различитих група омладине (Лисовски 1991:407-410).

Заснивање социологије омладине

Неколико кризних друштвених раздобља показало се плодним за појаву нових теоријских приступа и прикупљање емпиријских података о омладини као социо-демографској групи. Развој *социологије омладине* почиње у Европи средином двадесетих година двадесетог века. Социолошки и психолошки приступ омладини у том периоду јавља се у радовима *Ш. Бихлера* (Ch. Büchler), *Е. Спрангера* (E. Spranger), *О. Тумлирца* (O. Tumlirz), *В. Хофмана* (W. Hoffman), *К. Манхајма* (K. Mannheim).¹

Са појавом студентских покрета, социологија омладине добија пуни размах у радовима *С. Ајзенштајна* (S. Eisenstadt), *Л. Розенмајера* (L. Rosenmayr),

¹ Büchler, Ch. (1928) *Kindheit und Jugend*. Leipzig и (1934) *Drei Generationen im Jugendtagetuch*. Jena; Spranger, E. (1924) *Psychologie des Jugendalter*. Leipzig; Tumlirz, O. (1924) *Die geistige Entwicklung, des Jugendlichen*. Leipzig; Hoffmann, W. (1922) *Die Reifezeit*. Leipzig; Mannheim, K. (1928-1929) *Das Problem der Generationen*. Kölner Viertel – Ischrechte für Soziologie 7.

Х. Кројца (H. Kreutz), Х. Маркузеа (H. Marcuse) и других социолога, психолога, антрополога, филозофа.² У центру пажње ових социолошких, психолошких, теоријских и емпиријских истраживања и студија (које су се појавиле у САД, Западној Европи, Латинској Америци, Азији, у социјалистичким земљама) налази се друштвени положај и улога младог поколења, а поред тога и питање будућности (развоја) савременог друштва.

На научним скуповима, попут Манхајмске конференције социолога из октобра 1972. године и конференције социолога у Билефелду из 1976. године, социолози су настојали да критички испитају и одреде теоријско-методолошке границе социологије омладине. Поред научних конференција, постојала су и вишегодишња систематска социолошка истраживања омладине у Институту за истраживање јавног мњења у Билефелду (Западна Немачка) која су обављена под руководством В. фон Блихера (W. von Blüher). У оквиру *Централног института за истраживање омладине у Берлину* (Источна Немачка) спроведена су социолошка истраживања под руководством В. Фридриха (W. Friedrich).

Развој социологије омладине стоји у корелацији са друштвеним кризама глобалног карактера. Наиме, настала у периоду велике друштвено-економске кризе крајем двадесетих и почетком тридесетих година, квалитативни развој доживљава у седмој деценији двадесетог века после студентских немира, док почетком осамдесетих година, са актуелном светско-економском кризом, долази до критичких преиспитивања у оквиру ове научне дисциплине. У социологији омладине заступљена су различита теоријско-методолошка становишта. Из богатог плуралистичког методолошког контекста истраживања омладине могу се посебно назначити два: 1) *однос социологије омладине и социјализације* и 2) *криза идентитетна у савременом друштву и конституисање социологије омладине*.

Испитивање међуделовања социологије омладине и теорије социјализације за Х. Кројца представља подстицај за критичко одношење према социологији омладине као посебној научној дисциплини. У студији „Социологија омладине“ (Kreutz 1974) истиче да се у теоријским и емпиријским истраживањима омладине запоставља конкретна социјална стварност. „Обично

² Eisenstadt, S. (1966) *Von generation zu Generation*. München; Rosenmayer, L. (1969) *Hauptgebiete der Jugendsoziologie*. In. König R. Handbuch der empirischen Sozialforschung, Stuttgart; Kreutz, H. (1974) *Soziologie der Jugend*. München и (1974) *Jugend und sozialer Wandel*. Wien; Marcuse, H. (1967) *Das Ende der Utopie*. Berlin и (1969) *An essay on Liberation*. Boston. Наш превод: Маркузе, Х. (1972) *Крај утопије. Есеј о ослобођењу*. Загреб: Стварност. Теоријско-методолошка становишта ових аутора су различита, од национал-социјалистичког и расистичког становишта Тумлирца, на чијој се доктрини заснивало деловање “Хитлерјунда”, преко марксистички заснованих становишта Манхајма (“Проблеми поколења”), до дијалектичких теоријских (идеолошких) концепција Маркузеа, Адорна (Г. Adorno) и вођа студентских покрета из 1968, Кон-Бендита (D. Kohn-Bendit) и Дучкеа (R. Duchke).

се реч омладина жели користити – и то само потврђује одбрамбену позицију свакога друштва – да би се *сакрио прелазак*, посебно ако се жели ... ставити под сумњу владајућа друштвена пракса, ... друштва у следеће поколење. Практично занемаривање тога стадијума (преласка) у животу људи сведочи о незаинтересованости друштвеног система за младе и о њиховој могућој изолацији“ (Kreutz 1974:12). Кројц поставља питање о сврсисходности посебне научне дисциплине (социологије омладине) у грађанском друштву, показујујући свој критички однос према социолошким и другим истраживањима омладине, као и према теорији, методологији и примени социологије омладине. За њега социологија омладине није ништа друго до посебна област опште теорије социјализације. Према његовом мишљењу, социолошка истраживања омладине у грађанском друштву своју сврсисходност налазе у потврђивању идеолошки прописаних истина одраслих и њихових идеолошки улепшаних представа о идеалним односима између младих и одраслих, а не у изучавању процеса социјализације.

Социологија омладине, према Кројцу, треба да буде усмерена непосредно на решавање задатака социјализације, али се она по својим основним циљевима не бави истраживањем социјализације, не служи толико конкретној социјализацији, већ политичким реформаторима и њиховој борби са другим владајућим елитама. Социологија омладине зависи од тога какви друштвени, посебно политички, погледи побеђују у политичким односима у датом моменту. Она учествује у распореду политичких снага, које одређују циљеве социјализације, институције и форме социјализације; она правилно поступа када разрађује концепцију о томе какве облике и обележја има динамика друштвених снага, која се показује у утицају на социјализацију (Kreutz 1974:12-15).

Развој социологије омладине, према схватању социолога (Л. Розенмајер, Х. Кројц), подстакнут је *кризом идентитета* у грађанском друштву. Омладински покрети шездесетих година двадесетог века резултат су кризе идентитета у друштву. Велики број теоријских и емпиријских радова у социологији говори о тежњама да се путем истраживања феномена омладине учине јасним општедруштвени проблеми, али и да се помоћу теорија о друштвеном развоју објасне актуални проблеми омладине.

Према схватању Х. Гризеа (H. Griesse), теоријско-методолошко утемељење социологије омладине подстакнуто је *кризом идентитета* у савременом друштву (Griesse 1977:5-22). У студији „Друштвено-научне теорије о омладини“ Гризе истиче да теоријско-методолошки оквир социологије омладине треба да садржи опште теорије о омладини у социологији, али и у сродним, граничним научним дисциплинама, какве су социјална психологија и културна антропологија, које „у првом реду треба да помогну и омогуће ‘специјалисти’ да спроведе критичко упоређивање различитих принципа“. Јер, „омладина у првом реду није узрасно доба и није продукт природе, каквим се јавља у

пубертету, већ је социо-културни феномен који је у својим формама исказивања ограничен историјско-друштвеним чиниоцима“ (Griese 1977:5). Према Гризеу, омладина није природан факт; омладина и форме њеног деловања, форме владања, обрасци њених вредности зависе од социо-културних и историјско-економских карактеристика друштва, које је у том тренутку окружује и детерминише. Дакле, само друштвено-научни приступ у изучавању омладине може обавезно изразити њену свеукупност. Период младости може се разматрати, из видокруга антропологије, као друга фаза угрожености човековог рада. Прву фазу биолошко-егзистенцијалне угрожености у човековом животу представља сам његов почетак, а поново актуализовање проблема социјализације је друго социо-културно „рођење“, које „у сложеним друштвима, у периоду младости, достиже кулминацију као фаза формирања идентитета у онтогенези. Друго социо-културно рођење, тј. формирање идентитета, постаје главни (средњорочни) проблем постиндустријских друштава“. У концепцији о идентитету или социјално-научној теорији идентичности Гризе види „нову и значајну перспективу за теорију унутар које могу бити размотрена питања конституисања социологије омладине. Теорија идентичности паралелно се развија са теоријом социјализације. Она одражава антрополошке и друштвене аспекте и имплицира претпоставке теоријске интерпретације“ (Griese 1977:174-176). Теорија о идентитету за Гризеа јесте „модел за интердисциплинарно и интегративно истраживање феномена омладине“. Његова концепција идентитета осветљава проблем заснивања социологије омладине наглашавајући уважавање културно-антрополошких и социо-економских детерминанти у истраживању омладине. У том смислу, заснивање социологије омладине мора произилазити из интердисциплинарног теоријско-методолошког приступа.

Развој социологије омладине

Водећи светски социолози, психолози, педагози, филозофи, историчари, економисти разматрају основне проблеме социологије омладине, одређују њен предмет, утврђују циљеве и задатке. Руски социолози, под утицајем теоријско-методолошких становишта која су долазила из западних земаља, развијали су и продубљивали сопствена методолошка полазишта, а интензивирало се и стварање теорија и прецизирање предмета социологије омладине. Данас се у социологији омладине разматрају актуелни социјални проблеми омладине, питања образовања, културе, међународних односа, породице, брака, маргиналног понашања.

Настанак социологије омладине (у СССР-у) повезан је са формирањем социолошких група³ при ЦК ВЛКСМ,⁴ почетком 60-их година XX века.

³ У децембру 1964. године при ЦК ВЛКСМ била је основана група социолога. Првобитно се она састојала од три члана: *В. Васиљева* (В. Васильев), руководиоца, *А. Кулагина* (А. Кулагин)

Социологија као наука формално није била забрањена, али још увек није била призната и пожељна (јер је асоцирала на буржоаску науку). Свако ко је себе називао социологом, ризиковао је да буде оптужен за ревизионизам (а казне су биле сурове). Без обзира на то, у *Москви* (Г. Осипов, Б. Грушин), *Лењинграду* (В. Ядов, А. Здравомыслов, В. Водзинская, С. Голод, В. Лисовский), *Свердловску* (М. Руткевич, Л. Коган, Ю. Волоков, В. Мордкович), *Новосибирску* (В. Шубкин, В. Устинов) јављају се први покушаји да се спроведу социолошка истраживања. Социолошки сектор у Институту филозофије (руководилац Г. Осипов) дуго времена скривао се под називом „Сектор нових форми рада и начина живота“, а формирана је и установа (при Академији наука), која је добила назив „Институт конкретних социјалних истраживања“ (Лисовски 1996:25-30).

У таквим сложеним околностима група младих научника и присталица обратила се ЦК ВЛКСМ са предлогом да подржи њихову иницијативу о рађању и настанку „отаџбинске“ социологије.⁵ Од првих дана, пред групом је био тежак задатак разраде методолошке основе извођења социолошких истраживања у комсомолским организацијама. Због недостатка професионалне припреме специјалиста (социолошко образовање није се могло нигде добити) и потпуног одсуства социолошке литературе, решавање тог задатка било је тешко испуњиво. Зато је била састављена група, коју су чинили студенти Института међународних односа и Филозофског факултета Московског државног универзитета, како би се на руски језик превела постојећа социолошка литература. Фебруара 1965. године Биро ЦК ВЛКСМ доноси одлуку „*О учешћу комсомолских организација у сјоровођењу конкретних социјалних истраживања по питањима васпитања младих*“. У њему су,

и *В. Чујрова* (В. Чупров). Социологија омладине се рађала. У то време, када је дух забране још обавијао социологију, формирање нове установе, позване да сакупља, анализира и уопштава социолошке податке добило је огромни друштвени одјек. Не случајно, група је постала центром, око кога су се окупљали многи научници ентузијастички, социолози. За своје установљење, у том периоду, социологија омладине много дугује *Г. М. Андрејевој* (Г. М. Андреева), *В. К. Бакијову* (В. К. Бакшутев), *Н. М. Блинову* (Н. М. Блинов), *В. Н. Борјазу* (В. Н. Боряз), *Ј. Е. Волкову* (Ю. Е. Волков), *Б. А. Грушину* (Б. А. Грушин), *А. В. Дмитријеву* (А. В. Дмитриев), *А. Г. Здравомислову* (А. Г. Здравомыслов), *С. Н. Икониковој* (С. Н. Иконникова), *В. М. Квачахој* (В. М. Квачахия), *Л. Н. Когану* (Л. Н. Коган), *И. С. Кону* (И. С. Кон), *Г. Г. Квасову* (Г. Г. Квасов), *В. Т. Лисовском* (В. Т. Лисовский), *В. Б. Ољшанском* (В. Б. Ољшански), *Г. В. Спиркину* (Г. В. Спиркин), *Ј. В. Торсуеву* (Ю. В. Торсуев), *В. И. Староверову* (В. И. Староверов), *В. П. Тугаринову* (В. П. Тугаринов), *Г. И. Хмаре* (Г. И. Хмар), *В. Н. Шубкину* (В. Н. Шубкин), *В. А. Јадову* (В. А. Ядов) и многим другим социолозима, који су тесно сарађивали са групом, учествовали у развијању теорије и методологије ове посебне социологије.

⁴ Централни комитет Свесавезног лењинистичко-комунистичког савеза омладине (Всесоюзный ленинско-коммунистический союз молодежи)

⁵ Под руководством ЦК ВЛКСМ *Ј. Торсуевова* иницијативна група припремила је писмо за *Н. С. Хрушчева* (Н. С. Хрущев) у коме је образложила важност развитка социолошких истраживања у земљи, о могућностима њиховог коришћења у васпитном раду са омладином и добила шансу да „испроба“.

делом, садржане препоруке да се формирају при ЦК ВЛКСМ савезних република, при покрајинским и градским комитетима Комсомола институти за истраживање оmlадинских проблема у виду катедара и лабораторија виших научних установа. То је дало своје резултате и постало важним стимулансом за организацију мреже социолошких пројеката за истраживање оmlадинске проблематике у СССР-у.

Почетком 60-тих година у бившем СССР-у није било примерено наглашавати, описивати, изучавати проблеме младог поколења. Из политичких кругова могло се чути да „код совјетске омладине нема проблема и да је она сва обухваћена ентузијазмом у изградњи светле будућности читавог човечанства“ – тако је гласио одговор на предлоге смелих истраживача који осветљавају и покушавају да реше проблеме са којима су се сусретала „поколења до 30.“.

Са истраживањима у социологији омладине почело се шездесетих година. У оквирима тих истраживања формирала су се становишта познатих научника, као што је *Н. М. Блинов*, *Б. А. Грушин*, *И. С. Кон*, *В. Т. Лисовски*, *М. Н. Рујкевич*, *М. Х. Титма*, *В. Н. Шубкин* и други. У извесној мери јавља се аналогија са читавом светском социологијом омладине. Теоријско осмишљавање проблема омладине представљено је невеликим бројем радова у поређењу са бројем емпиријских истраживања, у чијим је оквирима сакупљан материјал који се односи на њен специфични друштвени положај. Очеvidан је пораст интересовања у теорији омладине за понашање и деловање омладине 60-их и 70-их година, које се јавља као реакција на „студентски бунт“ у земљама Западне Европе и Северне Америке. Тај период делује подстицајно и на научно проучавање омладине у тадашњим социјалистичким земљама, у специјализованим институтима. Издвајају се теоретичари у овој сфери изучавања: *С. Н. Иконикова* (С. Н. Иконникова), *И. М. Иљински* (И. М. Иљинский) и други већ истакнути теоретичари (И. С. Кон, М. Х. Титма, В. Н. Шубкин), СССР; *П. Е. Мишев* (П. Э. Митев), Бугарска; *В. Фридрих* (W. Friedrich) и *К. Штарке* (K. Scharke), НДР; *В. Адамски* (V. Adamski) и *Б. Голебиовски* (B. Golebiowski), Пољска; *О. Бедина* (O. Bedina) и *Ф. Малер* (F. Mahler), Румунија; *Ф. Харвај* (F. Charvat), Чехословачка, и други. Како је политичко учешће омладине више контролисано и мање рушилачко, у односу на западноевропско и северноамеричко, интересовање за област теорије омладине опада. Међутим, догађаји крајем 80-их и почетком 90-их година, у земљама које су биле у социјалистичком систему, подстицајно су деловали и на оmlадинска кретања у тим земљама, осмишљавани су у теоријским системима и неретко описивани терминима које је формирала светска социологија омладине две претходне деценије.

Социологија омладине једна је од најразвијенијих грана социолошког знања у Русији (Ковалева, Луков 1999). Члан Руске академије образовања И. С. Кон истиче: „У социологији омладине основна пажња се посвећује

истраживању проблема омладине као друштвене групе, њеног места и улоге у социјалној структури (С. Н. Иконикова, В. Т. Лисовски), процеса изграђивања личности младих људи (И. С. Кон), утицаја социјалних разлика на избор професија, на социјану покретљивост омладине и њеног утицаја на систем вредносних оријентација (М. Х. Титма), особености односа омладине према раду, проблема омладинске породице и друго“ (Кон 1998:353-354, нав. према Лисовски 1996:5).

Основни проблеми социологије омладине, према схватању Лисовског, који имају теоријско и практично значење су: изучавање улоге и места омладине у социјалном развоју друштва, анализа „социјалног портрета“ различитих група омладине, изучавање интереса, потреба, вредносних оријентација, социјалних очекивања омладине у свим сферама живота; формирање активних животних позиција, стила живота и понашања; разматрање особености адаптације у различитим социјалним сферама; изучавање животних планова омладине и одређење оптималних услова за њихову реализацију; истраживање социјалне активности и разлога (узрока) пасивности; истраживање укључености омладине у социјално управљање на различитим нивоима, морално-психолошке спремности за рад и незапосленост итд.

Социологија омладине као наука темељи се на три узајамно повезана нивоа: 1) *ојшће-методолошком*, који се односи на прилазе (поступке) у сазнавању омладине као друштвеног феномена; 2) *специјално-теоријском*, који се односи на: проналажење специфичности омладине, структуру омладине као социјално-демографске групе, особености њеног сазнавања и понашања, узрасну и социјално-психолошку специфичност начина живота, динамику вредносних оријентација; 3) *емпиријском*, који анализира конкретне чињенице у различитим сферама живота на основу социолошких истраживања (Лисовски 1996:6).

У социолошким истраживањима омладине недопустив је расцеп између теорије и емпирије; неопходно је јединство теоријског и емпиријског нивоа сазнавања социјалне реалности. У изучавању омладине ово полазиште значи – да социолошко истраживање омладинских проблема треба да се заснива на фундаменталној теоријској бази, на чврстим методолошким основама, одређеним принципима приликом прикупљања фактичког материјала, објашњавања и примене знања у практичне сврхе. Приликом истраживања одређене категорије омладине, одређеног аспекта њеног живота и делатности неопходно је, пре свега, конкретизовати сам појам „омладина“, одредити посебне групе омладине (градска, сеоска, радничка, школска), упознати се са њеним животним ставовима, социјалном средином у којој живе и раде млади људи.

У социолошким истраживањима омладина треба да се одређује не просто као узрасна група, него као *специфична социјално-демографска група*, која се карактерише, с једне стране, присуством психолошко-физиолошких особености, које су повезане са припремом за рад и укључење у друштвени

живот, у социјални механизам, а с друге стране, својом субкултуром, унутрашњом диференцијацијом која одговара социјалној подели друштва. Научни, социолошки приступ омладини као специфичној групи друштва претпоставља читав комплекс околности и особености начина живота омладине (Лисовски 1995).

Проблеми омладине истражују се како у контексту читавог друштва, његових основних карактеристика, структурних промена, тако и диференцирано – као посебне социјалне групе, са особеним предзнацима и својствима. Приметно је да су проблеми омладине конкретне земље умногоме повезани са објективним процесима који се дешавају у савременом свету: урбанизација, повећање процентуалног учешћа старијих лица у укупној популацији, смањење рађања итд. Али, поред тога, омладински проблеми у свакој појединачној земљи имају и своју специфичност, посредовану начином живота у целини, политиком која се води у односу на омладину.

Класификацију социјалних проблема омладине могуће је сачинити по разним основама: *по територијалном предзнаку* – могуће је разматрати проблеме омладине присутне у посебним регионима, проблеме омладине карактеристичне за једну, посебно узету земљу; *по временском предзнаку* – могуће је разматрати такозване „вечне“ (на пример, узајамни однос поколења) и проблеме омладине својствене конкретној епохи; *по системском предзнаку* – могу бити истраживани општи проблеми омладине, они који су присутни у датом друштву (сходно његовом развоју), проблеми појединих група становништва (у том смислу и омладине) и чисто омладински проблеми, својствени баш овој социјалној групи, условљени њеним положајем и улогом у друштву (Морозова 1995).

Савремена омладина живи у сложеним друштвено-економским условима, тешко проналази своје место и испуњење својих животних аспирација и циљева у времену рушења старих вредности и стварања нових, као и формирања другачијих социјалних односа. Отуда растројеност, песимизам, неверовање у будућност. Расте агресивност, делинквентно понашање, екстремизам и криминалитет. Али то нису само проблеми омладине у једној земљи. На заседању 34. истраживачког комитета „Социологија омладине“ на XIII Светском конгресу социолога у Билефелду (1994) многи предавачи су са неспокојством говорили о заоштравању социјалних проблема омладине скоро у свим земљама.

Научници различитих теоријских оријентација настојали су да помоћу социолошких метода провере поставке о узроцима неких друштвених процеса, као и о вези друштвено-економске кризе и понашања (делинквентног) младих људи. Многи социолози постављају питања младим људима о начину провођења слободног времена, о предусловима за остварење личне среће и слично. Социолози/истраживачи су веровали да ће често истицане вредносне оријентације младих људи (интересантан посао, бити вољен) бити реализо-

ване у свакодневном животу. Међутим, у пракси се дешавало нешто сасвим друго: широко присуство оних који не желе да раде, пијанство и хулиганство. Постепено је долазило и до критичког преиспитивања резултата истраживања.

У Приморску (Бугарска) од 1970. године до 1982. године одржавали су се међународни сипозијуми, на којима су научници разматрали проблеме социологије омладине (Митев 1983).⁶ Један од најважнијих научноистраживачких центара који проучава омладину – *Немачки институт омладине*, налази се у Минхену, са одељењем у Франкфурту на Мајни и у Лајпцигу. У блиском контакту са иностраним истраживачима у СССР-у је формирана једна од најбољих омладинских социолошких школа у свету; формиран је велики *Научноистраживачки центар* (1976. године), који постаје важна установа за истраживање омладинске проблематике. Научноистраживачки центар је много година предводио руску „јувенологију“ и тесно је повезан са блиским научним областима у систему Академије наука (Институт социологије, Институт међународног радничког покрета), са Лењинградским универзитетом, а такође са другим центрима у свету. На Катедри за социологију почела је систематска припрема социолога, специјализованих за истраживање омладине. Социолози/омладинолози окупљају се око *Института омладине* (1990. године), који даље негује и продужава традицију руске школе социологије омладине.

Огромни значај имају околности да су, првенствено у форми социолошког изучавања, проблематику омладине паралелно разрађивале, често сарађујући: 1) *академске институције* (социолошки институти АН СССР, затим РАН), 2) *водећи универзитети и високе школе у Русији* (у Москви, Лењинграду/Санкт-Петербургу, Барнаулу, Екатеринбург, Краснојарску, Новосибирску и другим градовима Русије) и 3) *специјализовани научни комплекс у области изучавања омладине – Институт омладине*, у својству карике Научноистраживачког центра. Та „три кита“ руске социологије омладине налазили су се у сложеном положају у почетним годинама реформи, али нису изгубили научни потенцијал и у последње време спроводе значајна истраживања. Очигледан је напредак у социологији омладине, и у садржајном и у научноорганизационом смислу. Државни извештаји о положају омладине у Руској Федерацији (први извештај припремљен под научним руководством И. М. Илинског у 1993. години, други: под руководством И. М. Илинског и А. В. Шаранова 1995. године, трећи: под руководством В. А. Лукова 1996. године, четврти: под руководством В. А. Лукова, В. А. Родинова и Б. А. Ручкина у 1998. години) утицали су на савремени механизам прикупљања и анализе информација о омладини, огромних по обиму и разнообразних по садржају (Ковалева, Луков 1999:3).

⁶ На VII Светском конгресу социолога у Варни (1970) донето је решење о формирању 34. истраживачког комитета Међународне социолошке асоцијације: „Социологија омладине“ (који и даље успешно ради).

За развој и конституисање светске социологије омладине значајно је присуство бројних научних школа, истраживачких центара, опширних публикација, дисертација, специјализованих образовних програма. Честа је појава да многи социолози/истраживачи предају у школским установама. Студенти су једна од најдоступнијих група за емпиријско истраживање: они су способни да адекватно реагују на језик науке без допунских објашњавања примене истраживачких техника, окупљени су у компактне групе и у тесној су вези са предавачем, ретко одустају од учешћа у испитивању и обично су активни учесници истраживања.

„Школарци“ (ученици старијих разреда основних и средњих школа, гимназија, полазници курсева преквалификације кадрова) доступни су за истраживање, посебно приликом спровођења масовног испитивања. Многобројност „школараца“ и разумевање циљева истраживања од стране ових младих људи претпоставља и пораст истраживачког интереса за овај део становништва у конкретној земљи. Из самог прегледа публикација може се видети да је велики број посвећен „школарцима“. Ипак, и поред постојања мноштва емпиријских истраживања, спроведених у овој друштвеној групи, теоријска уопштавања у оквирима социологије омладине још увек су „скромна“.

Научне расправе о омладини не могу имати самостални карактер, у смислу њиховог разумевања изван општег социолошког контекста. Постоје разлике у позицијама истраживачких школа о развоју ове посебне социологије. Социологија омладине је тесно повезана са посебним социологијама, као што су: социологија васпитања, образовања, села, града, породице, културе, уметности, литературе, личности, масовних комуникација, медицине и здраве хране, морала, становништва, јавног мњења, организације, политике, права, религије, слободног времена, рада, управљања, физичке културе и спорта (Лисовски 1996:9). Особеност савремене етапе развоја социологије омладине, као и социологије уопште, налази се у неопходности дубоког разрађивања теоријско-методолошких приступа истраживању и проналажењу могућности њиховог повезивања са практичним решавањем проблема омладине. И баш у кризним периодима јавља се потреба за новим теоријским приступима омладини из угла не само социолошких наука.

Идеју о неопходности формирања комплексне науке, која ће свестрано разматрати омладину у њеним разноврсним својствима, исказивали су научници различитих научних оријентација врло давно. Разматрана је могућност заснивања посебне науке о омладини – *јувенологије* (на различитим научним конференцијама она се именује као „јунологија“, „јувентологија“) (Ковалева, Луков 1999:6).

Једно од првих питања у тој равни поставио је пољски социолог *Владислав Адамски* 1971. године (Адамски 1971 37-154). Признавао је одређене специфичности омладине, али је посебно истицао да се омладина диференцира

по социјално-класном предзнаку, па је стога потпуно немогуће да се истражује у оквирима неке од постојећих наука.

Довољно блиску аргументацију у корист *јунологије* исказао је аустријски социолог *Леополд Розенмајер*, чија је пажња била усмерена на концептуални развитак социологије омладине, тематику и карактер интерпретације емпиријских истраживања у области социолошког знања (од краја 60-их до почетка 80-их година). Касније, аналогну позицију заузимају пољски научник *С. Мика* (Mika 1974:7-15), бугарски – *Б. Нимерко* (Нимерко 1978:5-12) и други. Најдоследнији на том подручју научног деловања били су бугарски истраживач *К. Господинов* (Господинов 1977) и румунски научник *Ф. Малер* (Mahler 1982:47-71), који је и аутор фундаменталног дела *Увод у јунологију*.⁷ Стремљење да се формира комплексна наука о омладини у већини случајева свело се на шири приступ развијању социолошког знања (тим путем су пошли Адамски и Розенмајер).

Коста Господинов, представивши јунологију као научну синтезу „*омишћих теорија социјализације и омишће теорије реализације*“ (Господинов 1982:76, нав. према Ковалева, Луков 1999:7-8.), признаје јој статус науке као социолошког поретка: за њега је јунологија хипотеза о подели широког подручја биосоцијалне (социобиолошке) науке о омладини и младом човеку у којој се структурално важним моментом јавља социологија омладине (Господинов 1985:43). Даље од свих отишао је Малер, који је у својим радовима представљао позицију присталица „скока од многостраности ка глобалном јединственом систему изучавања“ омладине (Малер 1983:93). У целини, код Малера, Господинова и код других присталица јунологије недостајали су аргументи за издвајање науке о омладини у комплексу друштвених наука и за напуштање усвојених научних критеријума.

У Институту омладине (Москва) постоји курс који носи назив „*Социјална јунологија*“, која има следећу форму: социјална јунологија је научна дисциплина, њен *објекат* је омладина, *предмет* – социјална субјективност омладине, *метод* – комплексно изучавање омладине као социокултурне појаве с позиције науке о човеку и друштву. Интердисциплинарност, која се изражава у том опредељењу, доступно је методолошко средство за постојеће науке. Савремена социологија, као и савремена психологија, антропологија, демографија, економија или теоријске конструкције, као што је теорија социјалног рада или социјална информатика, незамисливе су без интердисциплинарности, имају мноштво узајамних прелаза и узајамних допуњавања. Зато, нема суштинске разлике у њиховом научном прилазу, онда када формирају

⁷ Господинов, К. (1977) *Јунологија и/или социологија младежи. Проблеми младежи*. Софија, Но 11; и (1980) *Философски увод към јунологија*. Филос. мисъл. Софија, г. 36, бр. 8; Mahler, F. (1982) *Juventology and Youth Social Development. Youth in Contemporary Romanian Society*. Bucharest, p. 47-71; Idem. (1983) *Introducere in Juventologie*. ED. stiintfica si enciclopedica. Bucuresti; idem. (1984) *Introduction to Juventology: Abstracts*, Intern. Bull. of Youth Research, No 1, p. 76-82.

интердисциплинарно знање у оквирима нове научне дисциплине (јувенологије, јунологије, јувентологије итд. или делују у оквирима признатих наука.⁸

У истраживању омладине неопходно је сједињавање социолошких парадигми; тај пут је и методолошки плодотворан. Парадигматско сједињавање уопште не означава насилно сливање у једну теоријску шему свих осталих. Социологија омладине се у целини може успешно развијати, ако се не ослања само на једну јединствену теорију, већ на свеукупност међусобно независних, али блиских теорија, које поседују црте „породичне сличности“ (Степанов 1998:12).

Многобројни су покушаји разматрања важних питања теоријског осмишљавања феномена омладине. Да уопштавање емпиријских података може дати широку слику социјалних појава и процеса у омладинској средини, показују резултати теоријског и емпиријског рада водећих руских социолога, психолога, педагога, филозофа и других представљени у посебном уџбенику *Социологија омладине* (Лисовски 1996) и истоименој монографији (Ковалева, Луков 1999). У уџбенику се полази од *историјских и методолошких проблема социологије* (развитак социологије у Русији; рађање социологије омладине; омладина: концептуализација и спровођење истраживања) и *методолошких проблема социолошког истраживања процеса социјалног развитка и социјализације омладине* (социологија личности као специјална социолошка теорија, социјални развитак омладине, социјализација омладине). Посебно се разматрају *поједини проблеми* у оквиру социологије омладине: *младост* као друштвени проблем (узрасна стратификација; теорије младалачког узраста; социјални статус младости; дијалектика сукцесивности поколења), *социјални проблеми образовања* (актуелност ретроспективне анализе; човек и образовање у условима кризе; вредносне оријентације будућих специјалиста), *омладина у сфери рада и занимања* (социолошки проблеми тржишне економије; омладина и незапосленост), *социологија јавног мњења* (феномен јавног мњења; као проблему улоге примљене информације) и *љубав, секс, породица као објекти социолошког и социјално-психолошког истраживања* (социокултурна типологија љубави и сексуалности; социологија сексуалности: савремено стање и тенденције; стање и перспективе развитка породице). Поред ових, разматрани су и проблеми *формирања грађанства омладине* (грађанске позиције, екстремизам у омладинској средини), *девијантно понашање омладине, пресијуни-*

⁸ Интересовање за комплексну науку о омладини повећало се у 90-им годинама. И. М. Иљински истиче: „Вероватно би она (јувентологија) допринела бољем разумевању омладине, а такође и степена њеног утицаја на будуће човечанство, од стране различитих међународних организација и влада“ (Иљински 1999:41). Карактеристична је и чињеница формирања у Санкт-Петербургу Академије јувенологије (председник Е. Г. Слуцки); објединивши научнике, Академија разрађује интердисциплинарна истраживања, проблеме биосоцијалних становишта и социјализације поколења које расте (младих). (1997) *Кто изучает проблемы молодежи? Рос. исследователи и науч. организации*: Справочник/Сост. С. В. Алещенок, Москва, стр. 175. (нав. према: Ковалева, Луков 1999:8).

иштво и социјална пракса (девијантно понашање омладине; неколико форми девијантног понашања младих; криминолошке теорије преступништва), *социологија културе и међунационалних односа* (омладинска субкултура у савременој Русији; социјално-психолошки проблеми утицаја савременог масовног искуства на омладину; омладински жаргон: игра или изазов; млади човек као субјект међунационалних односа); *религиозност омладине* (религиозност омладине као предмет социолошког истраживања; концептуални задаци, правци и методе социолошког истраживања религиозности омладине), *социјални аспекти државне омладинске политике* (о суштини појма „омладинска политика“; путеви реализације државне омладинске политике) и најзад, *методолошка организација социолошких истраживања проблема омладине*.

Обрађујући неисцрпну проблематику омладине, обухватајући одређени део питања Ковалева Антонина Ивановна (Ковалева Антонина Ивановна)⁹ и Луков Валериј Андрејевич (Луков Валерий Андреевич)¹⁰ припремили су монографију *Социологија омладине* на основу истраживања, која су спровели у периоду од 70-их до 90-их година у Институту омладине и Научно-истраживачком центру при Институту омладине, а такође и на основу курса – предавања одржаних на Факултету социјалног рада и информационих система Института омладине у 1997/98. и 1998/1999. школској години.

У монографији је разматран низ нерешених питања теорије омладине, заснованих на развијеном социолошком поимању света. Представљене су *теорије омладине (историјско-социолошка анализа)*: претпоставке теоријског осмишљавања омладине; прва група теорија омладине: омладина као носилац психофизичких својстава младости; друга група теорија омладине: омладина као феномен културе; трећа група теорија о омладини: омладина као објект и субјект процеса сукцесивности и смене поколења (социјална функција омладине). Потом у монографији следе поглавља: *проблемска ситуација у социологији омладине и њени проблеми* (нерешени проблеми социологије омладине; путеви превазилажења истраживачких тешкоћа), *омладина као социјална реалност* (методологија истраживања; разумевање омладине; социјално конструисање и пројектовање реалности омладине), *социјализација омладине* (теорије социјализације; концепција социјализационих норми; реалност руског друштва XX века и модели социјализације омладине), *социјални статус и самоидентификација омладине* (социјални статус омладине; социјални идентитет омладине), *омладинска политика* (државна омладинска политика; омладинска покретљивост и државна подршка).

Развијајући хипотетичку концепцију омладине, аутори не стреме да покажу како су друга полазишта у социолошкој теорији омладине нетачна.

⁹ Доктор социолошких наука, професор, руководилац на Катедри социологије Института омладине.

¹⁰ Доктор филозофских наука, професор, заменик руководиоца Катедре социологије Института омладине, заменик председника Експертско-консултативног савета при Комитету за питања (проблема) жена, породице и омладине Државне Думе Федералног Збора Руске Федерације.

Напротив, они се, када за то постоји основа, ослањају на широки круг идеја, мање или више познатих у области социологије омладине. Уз евиденцију проблема омладине у феноменолошком кључу и коришћење емпиријских података они фокусирају идентификационе моделе и социјализационе норме, доприносећи развоју социолошког знања о омладини у склопу целовитог виђења социјалног света. Аутори се нису руководили само теоријским интересом. Наиме, разрада питања социологије омладине има и друго значење: *формирање државне омладинске политике*, јер би била безнадежна државна политика која се не ослања на закључке и препоруке социолога/специјалиста за омладинску проблематику. На почетку 90-их година, и после тога, тешкоће у покретању и реализацији истраживања омладине у Русији биле су практично потпуно разрешене, па сада постоји низ глобалних и регионалних истраживања. Теоријско и емпиријско бављење омладинским питањима, према мишљењу аутора, могло би помоћи томе да „практичари“ посвете пажњу свим странама живота омладине, како би довољно разрадили програме и мере у области државне омладинске политике. Поред тога, аутори истичу да је социолошко проучавање омладине једна сфера општесоциолошке припреме и да треба да подстакне *студентске социјалне раде*, али не само њих, да се баве важним питањима омладине. Они сматрају да је студентима специјални курс из социологије омладине неопходан, јер су у систему уређења социјалног рада издвојене, бројно и организационо, социјалне службе за омладину. Аутори инсистирају (с ослонцем на светско искуство социјалног рада) на узајамној сарадњи младих људи и *специјализованих социјалних служби*, јер она може бити од значаја с обзиром на узрасне особености младих људи и њихове потребе у том периоду одрастања и сазревања. Деловање младих људи базира се на специфичностима њихових статусних улога и узајамном међуутицају са институционалним системом друштва. То неизбежно повезује питање индивидуалних својстава овог или оног младог клијента са питањем о социјалном извору (пореклу) тих својстава, њиховом садржају и формама, што чини предметну област социологије омладине и опредељује задатке њеног предавања будућим социјалним радцима. Према схватању ових аутора, неопходно је да се за студенте факултета социјалног рада сачини *наставни курс социологија омладине*, који би био професионално користан и при том се налазио у домену савременог социолошког знања.

Изложена концепција омладине дозвољава да се у новом светлу увиде многа спорна питања *социологије омладине* и *теорије социјалног рада* (норма и одступање, корекција девијантног понашања и друго). Приказивање специфичних облика мишљења, модела понашања, способности комуникације у омладинској средини омогућава боље разумевање улоге и положаја омладине у друштву и сазнавање омладинских вредности. Разрада ових проблема у оквиру *социологије омладине* дозвољава да се с правом може говорити о њеној ефективности, научној и педагошкој заснованости.

Литература

1. Adamski, W. (1971) *Problemy socjologii mlodziezy*. Wroclaw-Krakow-Gdansk: Studia socjologiczne.
2. Griese, H. M. (1977) *Sozialwissenschaftliche Jugendtheori*. Weinheim und Basel.
3. Kilka, S. M. (1974) „Refleksiji nad zadaniami Instytutu badan nad mlodzieża“. *Problemy mlodzieży*. Warszawa, Nr. 1.
4. Kreutz, H. (1974) *Soziologie der Jugend*. München.
5. Mahler, F. (1983) *Introducere in Juventologie*. Ed. Stiintfica si enciclopedica, Bucuresti.
6. Mahler, F. (1984) *Introducere to Juventologie: Abstracts*. Intern. Bull. of Youth Research, No 1.
7. Берковић, Е. (1990) *Млади и неједнакости*. Београд: Економски институт Београд и Центар за истраживачку, документациону и издавачку делатност председништва конференције ССОЈ.
8. Броћић, М. и сарадници (1971) *Млади, положај, васпитање, активности*. Београд: Институт друштвених наука.
9. Господинов, К. (1977) „Јувентологија и/или социологија младежи“. *Проблеми младежи*. Софија, Но 11.
10. Господинов, К. (1982) „Социјална активност и самореализација младежи“. Софија, т. 2.
11. Господинов, К. (1985) „Към изследвания на младежките изследвания“. *Известия НИИМ*. Софија, т. IV.
12. Ивковић, М. (1999) *Образовање у друштвеном контексту*. Ниш: Студентски културни центар.
13. Илић, В. и др. (1986) *Култура младих радника*. Београд: ИИЦ ССОС.
14. Ильинский, И. М. и др. (1999) *Молодежь планеты: глобальная ситуация в 90-х годах, тенденции и перспективы*. Москва: Голос.
15. Ковалева, И. А. и Луков, А. В. (1999) *Социология молодежи*. Теоретические вопросы. Москва: Социум.
16. Кон, И. С. (1988) *Социология молодежи. Крайкий словарь по социологии*. Под ред. Д. М. Гвишиани, Н. И. Лапина, Москва.
17. Лисовский, Т. В. (1991) *Социология молодежи. Социологический словарь*. 2-е изд., перераб. и доп. науч. ред. Г. Н. Соколова, И. Ж. Писаренко, Минск.
18. Лисовский, Т. В. (1995) *Социология молодежи: Учебное пособие*. Кн. 1-3, Москва.
19. Лисовский, Т. В. и др. (1996) *Социология молодежи*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета.
20. Милић, А. (1987) *Загонејка омладине*. Београд: ЦИД, Загреб: ИДИС.
21. Митев, П. Э. (1983) *Социология лицом к лицу с проблемами молодежи*. Софија.
22. Морозова, Г. В. (1995) *Социально-экономический потенциал молодежи в условиях многоукладной экономики*. Автореф. докт. дис. СПб.
23. (1982) *Млада генерација данас*. Друштвени положај, улога, и перспективе младе генерације Југославије. Београд: НИРО Младост и ЦИД ПК ССОЈ.
24. Нимерко, Б. (1978) „Проект интегралној науци о младежи (јувентологија)“. *Проблеми младежи*. Но 14, Софија.

25. (1983) *Омладина и друшћивене кризе*. Београд: Центар за марксизам универзитета у Београду, Социолошко друштво Србије, Центар за идејни рад ССО Београда, ЦИД ПК ССОЈ
26. Степанов Ю. С. (1998) *Язык и метод: К современной философии языка*. Языки русской культуры. Москва.

Сузана Маркович-Крстич

Конституирование и развитие социологии молодежи в СССР и России

Резюме

В статье дана «история» теоретических и эмпирических попыток осознать такое общественное явление как молодежь, которое пока еще недостаточно изученно. Изучением этого явления занимается социология молодежи – научная дисциплина, изучающая молодежь как специфичную социально-демографическую группу, особенности социализации и воспитания молодых людей, процессы усвоения знаний и умений и способ их переноса с старшего на более молодое поколение, образ жизни, формирование жизненных определений и ценностных ориентиров молодежи. Социология молодежи в различных теоретико-методологических подходах старается определить основные факторы, которые детерминируют роль молодежи, ее положение и отношения в обществе. Наряду с этим, и общество в целом заинтересовано за проблемы молодежи, поскольку молодежь является одним из основных двигателей целостного общественного развития.

Ключевые слова: молодежь, социология молодежи, кризис идентитета, ювенология